

CO JE VLASTNĚ ŠIKANA A JAKÝ JE JEJÍ PŮVOD

Slovo šikana pochází z francouzského slova "chicane", což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, atd. Obvykle se tím myslí opakované ubližování. Trýzněná oběť trpí často celé měsíce, nebo dokonce i celá léta. Když však jde o zvlášť kruté ublížení, označíme za šikanu i jednotlivou událost, která se zatím neopakovala. Zásadně však mluvíme o šikaně pouze tehdy, když je oběť z nějakého důvodu bezbranná, buď pro fyzickou slabost či neobratnost, pro svou izolovanost v kolektivu, pro své psychické zvláštnosti, nebo proto, že agresori útočí ve skupině. Jde tedy o asymetrickou agresi.

Pozn.: Pojem šikana zavedl pražský psychiatr - Petr Příhoda, který jako první u nás před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, o čem mnozí věděli, ale mlčeli, protože to bylo tabu (v socialistické armádě se existence něčeho takového nesměla přiznat) a zpočátku byla chápána jako akce poměrně velké skupiny, která ztratila "sebekontrolu" a vrhá se na jedince, který ji vyrušil z její činnosti. Tento zvláštní a nepříliš častý jev je velmi zajímavý z hlediska sociální psychologie.

Šikana ve škole je jistě stejně stará jako škola sama. Děti by nebyly dětmi, kdyby silnější neubližovali slabším. Zlomyslnost a krutost jsou odvěké lidské nectnosti. Nás ovšem především zajímá, zda a jak šikany přibývalo (opačný směr vývoje, ubývání, nikoho ani nenapadne předpokládat) v posledních několika desetiletích, kdy existuje přibližně stejný školský systém. Šikana ve škole nemusí probíhat jen mezi žáky, lze zde dokonce mluvit i o šikanování učitele ze strany žáků, kteří dovedou pedagogovi málo energickému, v jednání s lidmi neobratnému nebo nesympatickému (třeba pro jeho náročnost a přísrnost) vytvořit nesnesitelnou situaci, znemožnit ho před kolegy nebo rodiči.

Šikana vzniká také „šikanou žáka učitelem“ Stálé napomínání, kritika neúspěchu žáka, jeho slabostí, nedostatku pedagogického taktu, vede k soustavnému ponižování jeho sebevědomí a toho využijí spolužáci k vzniku jejich vlastní šikany,

Pro přesnou odpověď by musely být k dispozici srovnatelné číselné údaje z minulosti a současnosti, které samozřejmě získat nemůžeme. Máme jen dohady a odhady. Když se zeptáme starších lidí, velká většina nic takového nepamatuje. Silní samozřejmě ubližovali slabým vždycky, ale ve škole byla rozhodně mnohem přísnější kázeň. Děti si nemohly vůči učitelům dovolit ani zlomek toho, co dnes.

V posledních desetiletích agresivita mládeže celkově stoupá, jak víme např. ze statistik násilných trestných činů. Lze rozumně předpokládat, že šikany přibývá stejně jako jiné agrese. Odpovídá to také zkušenostem starých pedagogů, kteří si jsou značným vzestupem obojího jisti. Někteří z nich upozorňují také na nový jev, který je překvapuje - krutost bez prožitku vzteku, či nenávisti i bez sadistického uspokojení, tzv. nemotivované násilí. Chlapec například kopne do břicha dívku, kterou skoro ani nezná a nic proti ní nemá, jen tak... Podle jednoho amerického výzkumu udalo 25 % dětí strach ze šikany jako jednu ze svých nejvážnějších obav souvisejících se školou.

V sedmdesátých letech vykonal velkou vědeckou práci Dan Olweus, který však už šikanu definoval jako opakovanou agresi jedince nebo skupiny agresorů (většinou malé) proti jedinci, nebo malé skupině obětí.

Nyní uvádím definici šikany, se kterou pracují v posledních letech přední britští badatelé: **"Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů."** (Přeložila PhDr. Pavla Picková)

Forma šikany bývá někdy poznamenána sexuálním zájmem, jindy zase rasismem. Bylo zjištěno, že asi v 60 % případů, kdy je šikanováno děvče, je agresorem chlapec nebo skupina chlapců. Není sice prokázáno, že chlapec, který šikanuje dívku se tak "připravuje" na znásilňování v budoucnosti, ale jistá pravděpodobnost zde jistě bude. Případy, kdy dívky šikanují chlapce, jsou poměrně vzácné. Vyskytují se však skupiny šikanujících obojího pohlaví.

Šikana nemusí být záležitostí jen dvojice šikanující - šikanovaný, příp. několika dětí, které se na ní přímo podílejí, ale také záležitostí šikanujících skupin. Není možná, pokud nemá "podhoubí" v tom, co se děje ve skupině jako celku. A nelze ji dobře porozumět, pokud nezkoumáme, jaký vztah k ní má celý kolektiv.

Šikana, jako taková, má dvě podoby:

- šikana přímá = fyzické násilí
- šikana nepřímá = psychické násilí (pomluvy, zesměšňování ...).

Její příčiny jsou velice různé. Některé poznáme na první pohled, jiné objevíme teprve tehdy, dostaneme-li se do hloubky problému. Hlavními příčinami šikany zpravidla jsou:

- tlak k mužnosti (na chlapci se vyžaduje chování dospělého muže, který se nebojí rány, ale právě naopak, který rány dokáže rozdávat)
- touha po moci (člověk má tendence ovládat jiné, ať už tím chce naplnit svá přání a potřeby, nebo jen pro pocit moci)
- motiv krutosti (člověku působí obrovskou radost a potěšení, když vidí někoho jiného trpět)
- touha po vzrušujících zážitcích (touha bavit se)
- zvědavost (snaha člověka zjistit, jak se oběť zachová při pocitu strachu, bolesti, ponížení,
- nuda

Dítě, které se šikanou začne, v ní velmi často pokračuje i v jiném prostředí. (Např. přeložení na jinou školu, kde se projeví tímto způsobem tak, že si příležitost k šikanování obvykle nachází samo.) Dle mého názoru je na šikaně nejhorší věc ta, že i když se lidé snaží tento problém řešit, oběti šikany se bojí o svých problémech mluvit a díky tomu je velice těžké najít důkazy. Šikanující tak v podstatě vědí, že jim to s největší pravděpodobností vždy projde.

OSOBNOST ŠIKANUJÍCÍHO

Snažíme-li se pochopit, proč děti šikanují, musíme rozlišovat mezi těmi, které chtějí někoho potrápit jen krátkodobě, aby si tak ventilovaly své okamžité rozrušení, a chronickými šikanovateli, jejichž chování je narušené po všech stránkách. (Jinými slovy hovoříme o šikanování dlouhodobém.).

Šikanování krátkodobé: Šikanujícího poznamenal nějaký hořký zážitek (rozvod rodičů, smrt příbuzného, přítele, nebo oblíbeného zvířátka, nuda, frustrace, . . .), a tak se snaží odreagovat od nepříjemné reality právě šikanováním ostatních. Problém obvykle netrvá dlouho, přesto však mnohdy připravuje obětem nemalé starosti. K šikanování se může uchýlit dítě, které si samo předtím muselo nějaké zlomyslnosti vytrpět, neboť se nemůže pokoušet o odplatu.

Šikanování dlouhodobé: Osoby, které se šikanování účastní jsou většinou velice fyzicky zdatní, silní a obratní, a to zvláště, pokud jde o chlapce. Nemusí tomu tak ovšem být vždycky. Inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyvážit nedostatek tělesné síly. Agresor může pro svůj záměr získat i skupinu, proti jejíž převaze je oběť naprosto bezmocná. Může dokonce šikanu vymyslet a zorganizovat, aniž by se sám oběti dotkl. (Z těchto slov je patrné, že šikana může velice úzce souviset s inteligencí.). Bylo by také omylem podezírat všechny tělesně silné jedince ze sklonu šikanovat. Velká většina tělesně zdatných dětí je neagresivní, resp. průměrná. To znamená, že se nedopouští agrese ani častěji, ani méně často než ostatní. To platí i o tom druhu agrese, který nazýváme šikanou.

Pokud jde o duševní vlastnosti, je třeba vyvrátit dosti rozšířený omyl, že totiž typický agresor si šikanou "kompenzuje mindrák", že je navenek tvrdý právě proto, že trpí pocity méněcennosti, závidí svým druhým úspěchy ve školní práci, ... Takových agresorů je nejvýše pětina.

Pozn.: Britové Stephenson a Smith mluví o zvláštním typu "úzkostného agresora". Výzkumy opakovaně ukázaly, že agresor má sice v průměru o něco horší prospěch než ostatní děti, nebývá to však příčinou jeho násilnictví. Šikany se dopouštějí většinou sebejistí, neúzkostní chlapci a děvčata právě bez těchto problémů.

Pro šikanující děti je typická touha dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat. Snadno se urazí, mají sklon vidět agresi proti sobě i tam, kde žádná není. Ublížovat druhým je pro ně radostí. Lze mluvit o sadistických sklonech, ovšem v širším slova smyslu.

Je důležité vědět, že agresivita, která představuje sklon překračovat určitou skupinu pravidel soužití mezi lidmi, je obvykle spojena se sklonem překračovat i další pravidla (ničit věci ze zlomyslnosti nebo pro zábavu, nerespektovat soukromé vlastnictví a podvádět, ...). **Svědomy, které je s přibývajícím věkem dítěte stále důležitější složkou osobnosti, je podle odborníků u těchto jedinců zakrnělé.**

Zvláštním typem je nohsled agresora, který není iniciativní při napadení oběti, ale připojí se z konformity – a najednou ze strachu, že by se sám jinak mohl stát obětí šikany.

Badatelé se shodují v tom, že agresivita (neboli sklon k agresivnímu jednání) se vytváří v předškolním věku, podle některých již v prvních letech života. Určitou roli hrají

temperamentové dispozice, zejména vznětlivost a impulsivita (silné popudy k náhlému, nepromyšlenému jednání, které jedinec špatně ovládá) a menší citlivost k možným následkům jednání. Tyto vlastnosti však samy o sobě nevedou k agresivitě. Musí k nim přistoupit určitý způsob výchovy, resp. zacházení s dítětem. Nejvíce patrně dítě poškodí nedostatek vřelého zájmu, citový chlad, ponižování, lhostejnost až nepřátelství, prudké výbuchy negativních citů nebo dokonce nenávist. K tomu často přistupuje fyzické i psychické násilí (bití, kruté tělesné tresty, nadávky, ponižování,...). Třetí rozhodující "ingrediencí" je tolerance k násilí, jehož se dítě dopouští vůči vrstevníkům (ve škole, na hřišti...) a také vůči sourozencům. S tímto třetím faktorem také souvisí pochvala za násilné jednání, v němž rodiče vidí normální prostředek k dosahování cílů při jednání s druhými lidmi, zvláště mimo rodinu. Měj ostré lokty, co můžeš urvat, urvi, zadarmo ti nikdo nic nedá! Toto je způsob tzv. výchovy malého dravce.

Řada dětských agresorů často pochází z rodin nové podnikatelské "elity". Mívají úspěšné, rychle (často nepoctivě) zbohatlé rodiče, kteří bývají svou prací plně absorbováni a dětem se nevěnují, zato je rozmazlují astronomickým kapesným.

Co se tedy šikanující naučí?

- jednat s lidmi z pozice síly
- že hrubá síla je lepší než inteligence
- že vás nikdo nezastaví, budete-li dost agresivní (ať už slovně, či fyzicky) - že určité situace je nejlépe řešit zlobou a naháněním strachu
- že podněcováním jiných ke stejnému zlu si vybudujete základ autority - že je přípustné lidi odlišného chování prostě a jednoduše likvidovat
- netrpělivému a netolerantnímu jednání
- že mohou vnucovat svoji vůli jiným lidem - že mohou jiné lidi ovládat zastrašováním
- pohrdat slabostmi jakéhokoli druhu
- že mají právo napadat kohokoli, kdo je slabší než oni sami

A jaké jsou prognózy agresorů?

Dětské agresory se v posledních ročnících často zhoršují v prospěchu a stávají se členy pochybných part. Hůře využívají svých schopností a v dospělosti mají mnohem více konfliktů se zákonem než ostatní děti. Šikanující děvčata se podle výsledků výzkumu nedostávají do konfliktu se zákonem častěji než ostatní. Zjistilo se však, že bývají krutá ke svému vlastním dětem.

OSOBNOST ŠIKANOVANÉHO

Obětí šikany se může stát prakticky kdokoli. Šikana hrozí např. dítěti, které přijde jako nové do sehraného kolektivu. Není ani vzácnost, že se dítě stane předmětem nepřátelství skupiny pro nějakou přednost. **Může to být dítě přemýšlivé, příliš zralé a ušlechtilé na infantilní skopičiny svých spolužáků, pro svou povahovou jemnost neschopné "výt s vlky", dítě s velmi dobrým vztahem k některému učiteli ("šplhoun") atd.** Častěji se však děti stávají terčem tohoto druhu agrese pro nějaký handicap. Dítě často trpí celé měsíce i léta, a to i když změní prostředí třeba přestěhováním celé rodiny. V novém prostředí si je šikana opět "najde".

Nejjednodušší a nejlogičtější riziko spočívá v tělesné slabosti a neobratnosti opět při fyzickém střetnutí. (Jednoduše řečeno v neschopnosti porvat se resp. ubránit se

napadení. Tělesná slabost však není v tomto smyslu osudem). Někdy stačí jadrně a od plíc zanadávat, aby agresor ustoupil. (Ovšem i to se musí umět).

Zkoumalo se, jakou roli hraje viditelná odlišnost dítěte, nápadnost v jeho zjevu (zrzavé vlasy, obezita, vzhledová vada, ...). Agresoři totiž velmi často zdůvodňují svůj útok něčím takovým, ale skutečná souvislost je mnohem slabší, než se obvykle myslí. Vysvětlení je v tom, že téměř každý člověk se v něčem liší od ostatních a lze to vzít jako záminku šikany - což právě agresoři dělají. Pokud ovšem ona odlišnost svého nositele degraduje v očích vrstevníků (jak to někdy bývá u vzhledových vad), je větší nebezpečí, že se stane outsiderem – a jako takový je zvýšeně zranitelný vůči šikaně. Sem patří i nedostatek půvabu, případně přímo odpudivý zjev nebo projev, který z dítěte činí terč agrese.

Pohrdání skupiny vedoucí k šikaně může postihnout i dítě ze sociálně slabé rodiny, jehož rodiče nemají na oblečení, v němž by dítě bylo "podle módy", ani na přiměřené kapesné.

Rasová odlišnost, především barva pleti, je v šikaně samozřejmě důležitým faktorem. Nevyhneme se pojmu "rasově motivovaná šikana". Budeme o ní mluvit, jestliže je žák nebo malá skupina žáků opakovaně bezbrannou obětí většiny, nikoli při rasově motivovaných jednorázových střetech.

Pokud jde o psychické vlastnosti, bývá typická obět' šikany **tichá, plachá a citlivá**. Na běžné škádlení odpovídá často tím, že se stáhne nebo ustoupí. Mívá nízké sebevědomí, má sklon pociťovat zahanbení bez dostatečného důvodu, považuje se za hloupou a nezajímavou pro ostatní, submisivně se podřizuje. (Submisivnost = sklon k podrobování se). Těžko se prosazuje mezi vrstevníky. Obětí se snadno stává dítě, které se ukáže jako velmi citlivé k běžnému posměchu, které snadno ztratí sebekontrolu a jehož chování, je-li dítě šikanováno, poskytuje přihlížejícím zábavnou podívanou.

Obětí se snadno stává outsider třídy, dítě osamělé, bez kamarádů, neschopné se přidružit, podělit se o hračku, neschopné zaujmout, poskytnout citovou odezvu, dítě s protivným chováním, neschopné vzbudit a udržet si sympatie dětí - i dospělých.

Oběti mívají také odmítavý vztah k násilí (např. ve rvavých sportech - hokej, fotbal, nemluvě o boxu, kterým se vyhýbají, ačkoli právě jim by často velmi prospělo, kdyby se v takových sportech aspoň trochu "otrkaly").

Část obětí šikany provokuje agresi svým útočným chováním, kterým ostatní děti dráždí. Jde o slovní, příp. i fyzické dorážení na ostatní, kteří mohou být i fyzicky zdatnější nebo starší. Těmto dětem je velice těžké porozumět.

Zvláštní skupinu tvoří oběti, které jsou současně také agresory. Zúčastňují se, zvláště ve skupině, šikanování jiných. Zjistilo se, že tyto děti jsou velice výrazně neoblíbené v kolektivu.

V jakém rodinném prostředí vyrůstají oběti? Nezdá se, že by jim v raném dětství chyběla rodičovská láska a něha. Spíše nebyly dostatečně vedeny k samostatnosti a nenaučily se, jak se prosadit v dětském světě. To se ovšem dá později do značné míry napravit.

Oběti šikanování většinou poznají, že:

- samy nemají žádnou hodnotu
- se jemnost a laskavost nevyplácí
- je přípustné vyřazovat z kolektivu osoby odlišného chování
- si můžete vylepšit vlastní život na úkor někoho jiného, slabšího než vy
- je vaší chybou, nedovedete-li si poradit s lidmi, kteří vám znepríjemňují život

- **musíte zapadat do kolektivu, i kdyby byl jakýkoliv**
  - **je nutné sebezapření**
  - **nemají naději zvítězit**
- **se nevyplácí tyto problémy někomu oznámit**
  - **jsou na světě jakoby omylem**
  - **je lépe lidem nevěřit**
- **je třeba tento negativní jev zakrývat lhaním**
  - **je lépe být submisivní**
  - **nezbývá, než žít stále ve strachu**

A jaké jsou prognózy obětí?

Utrpení dříve nebo později skončí. V dospělosti šikaně obvykle uniknou, protože na rozdíl od školních let mají možnost vybrat si prostředí, ve kterém se budou pohybovat. Na jejich osobnosti však zůstávají - zejména jestliže byly šikanovány dlouho a těžce - jizvy v podobě sklonu k depresi a k pochybám o sobě samém, k pocitům méněcennosti. Nikdo jim také nenahradí šťastné dětství, které mohly prožít, stejně jako poznání a zkušenosti, které by získaly za příznivějších podmínek.

ŠIKANA NEMUSÍ BÝT PROBLÉM POUZE MLÁDEŽE

Se šikanou se nepotýkají pouze děti školou povinné, ale i dospělí (hlavně v zaměstnání a o vojně ani nemluvě). Na nikom to nezanechalo nic dobrého. Právě naopak. Je jasné, že jinak se s tímto problémem vyrovnávají děti a jinak dospělí.

V této části seminární práce bych se rád zaměřil na šikanování v zaměstnání a na vojně.

ŠIKANA V ZAMĚSTNÁNÍ

Odborníci tomuto druhu šikany říkají „mobbing“, případně „bossing“. Je to jakýsi psychický nátlak na pracovníka s cílem, aby podal „dobrovolně“ výpověď a firma ušetřila zákonné odstupné. Dříve se v práci také šikanovalo, ale tehdy byly příčinou výhradně mezilidské vztahy – osobní nesympatie závid. V posledních dvou letech se však tento druh šikany „institucionalizuje“. Mnohde se dokonce stává základní firemní strategií, jejímž cílem není jako dříve „pouze“ se zbavit nepohodlných (nedostatečně výkonných) zaměstnanců, nýbrž snížit stavy, potažmo mzdové náklady důkladnou personální reorganizací. Právě pro tento případ však zákon přikazuje majiteli vyplatit zaměstnancům s pracovní smlouvou na dobu neurčitou odstupné. To ovšem majitelé berou často až jako poslední možnost. Proto si raději najímají speciální manažery, pro něž se ve Velké Británii vžil příznačný název – řezníci. Na nich leží hlavní tíha špinavé práce – znechutit zaměstnanci pobyt v práci natolik, že sám požádá o výpověď. A ještě bude vděčný, že byla přijata.

Mobbing není metoda ani nová, ani objevená. Užívají ji (samozřejmě neoficiálně) hlavně velké zahraniční společnosti, a to z ryze pragmatických důvodů. Je tím účinnější, čím daná země dokáže své zaměstnance proti aroganci zaměstnavatelů ochránit pomocí zákonů či funkčních odborů. U nás příliš nefunguje ani jedno. Přesněji - obojí se dá v praxi snadno obejít. Není divu, že se šikana v práci stala v posledních dvou letech velmi častým jevem. Nahrává jí mimo jiné i prudký růst nezaměstnanosti.

Základní metody šikany v zaměstnání jsou popsány v odborné literatuře. V první fázi se šéf pokusí vzbudit u podřízeného pocit, že na práci nestačí. Buď je na ni starý, hloupý, nebo líný – nejlépe všechno dohromady. Nejčastěji se tak děje cíleným vyhledáváním pracovních chyb, které se u jiných běžně přecházejí, neboť nikdo není neomylný, a když se chce ... Pokud to nezabere, přicházejí na řadu metody drsnější. Urážky, nadávky, pomluvy, fámy, snaha izolovat dotyčného od kolektivu podle nevyřčeného *Bud'te rádi, že se tak nezachází s vámi*. A většina ráda opravdu je.

Psycholožka Marcela Slavíčková z pražského Centra duševní pohody Modrá laguna se setkává s případy různých podob šikany na pracovišti velmi často. Většinou se prý nedá určit, zda se dotyčný stal obětí „firemní strategie“, či „pouze“ šéfa, s nímž si nepadl do oka. Na otázku zda existuje proti mobbingu účinná sebeobrana psycholožka odpovídá: „Každý by si měl především uvnitř rozebrat, zda je opravdu o tolik neschopnější, línější a všemožně problematictější než ostatní, jak mu je vsugerovááno. Pokud ne, musí si odpovědět, jestli je duševně natolik silný, aby nátlaku odolal. Je třeba počítat s tím, že v případě odporu bude ještě hůř. Zda mu to prostě stojí za všechny ty nervy, ústrky a pokořování mnohdy hraničící s lidskou důstojností. Bohužel většinou nikoli. I když - s rostoucí nezaměstnaností jsou lidé ochotní snášet věci, že se sama divím“.

"A pokud jsem si vnitřně jistý a jsem ochoten jít do konfliktu i za cenu jeho vyhrocení...". „Pak se obrňte trpělivostí a v případě nutnosti přejděte k právním krokům. Předem se ale připravte, že prožijete hodně nepříjemného. Možná ještě víc, než dosud“.

Účinnou hrází proti mobbingu by měly být odbory. Největší problémy jsou právě v nadnárodních společnostech. Tuzemští majitelé se však učí rychle. Nejsou výjimkou ani případy, kdy tzv. ředitelé pro řízení lidských zdrojů mají v "popisu práce" činnost odborů v podniku paralyzovat. Dokonce i výhrůzkami typu *Pokud se budete odborově organizovat, ukončíme s vámi zaměstnanecký poměr*. Všechno se však děje skrytě, a proto je těžké účinně zasáhnout.

I u mobbingu - podobně jako u jiných forem šikany - platí, že nejúčinněji si může pomoci dotyčný vlastními silami. Jaké možnosti mu dává zákon? Alexandr Leiner, šéf Odborového svazu pracovníků obchodu, vidí velkou chybu v tom, že neexistuje jasná specifikace zaměstnavateli nejčastěji udávaného důvodu pro okamžité rozvázání pracovního poměru - tzv. třiapadesátky: zvláště hrubé porušení pracovní kázně. Říká, cituji: "Většina lidí se poleká a podá sama výpověď. Tím se dobrovolně připraví o tři platy plus dvouměsíční odstupné." Na druhé straně se ovšem nediví. "Zaměstnanci se třiapadesátky strašně bojí, neboť vědí, že na pracovním úřadě budou při shánění nového místa znevýhodněni. Každý se na ně bude dívat skrz prsty." Konec citace.

Výpověď samozřejmě může dotyčný napadnout soudně. A vysoký počet vyhraných pří svědčí o tom, že k tomuto mezinárodnímu způsobu obrany sahají většinou opravdu oběti mobbingu. Jenže soudní spor se může vléct řadu let. (Jsou známy dokonce šestileté soudní spory). Ale po tu dobu někde pracovat musíte... A právě na to zaměstnavatelé sázejí.

-

PREVENCE PROTI ŠIKANĚ

Když se dozvíme o konkrétním případě šikany, prvním pravidlem je zachovat klid. Rozčílená **reakce učitele může agresorům poskytnout dodatečnou vítanou zábavu a zlepšit jejich pozici, zvýšit sympatie a prestiž, které mají u ostatních dětí. S agresory jednáme individuálně, zpravidla nikoli před třídou, protože**

bychom ji mohli "tlačit" do vzdorného postoje. V méně závažných případech postačí někdy domluva, během níž agresor pochopí, že učitel jeho čin odsuzuje a na oběti mu osobně záleží. Domluva má zpravidla obsahovat i hrozbu sankcemi, resp. tresty. Např.:

- zdržení žáka ve škole po vyučování
- vyžadování náhrady za poškozený nebo zničený předmět
- oznámení prohřešku rodičům
- vyloučení ze zájezdu na hory, na nějž se dítě těší, nebo z nějaké jiné akce
- důtka, případně snížení známky z chování
- přeložení na jinou školu
- v nejhorším případě vyloučení ze školy

Je více než vhodné zamyslet se nad tím, jaký trest agresorovi udělit. Nemělo by se uvažovat o trestech tělesných, protože ty jsou na našich školách zakázány. Na druhou stranu je všeobecně známo, že na některých školách jsou děti fyzicky trestány a učitelé se k tomu přiznávají jen výjimečně.

Pokud už k tomuto trestání dojde, je třeba připomenout dvě velice důležité zásady:

- celá záležitost má být trestem co nejrychleji "vyřízena" a nemá se dětem připomínat
- odsuzujeme čin, nikoli dítě. Naopak, na každém provinilci se snažíme najít to nejpozitivnější, na co můžeme navázat, ať už je to jeho inteligence, nějaký zvláštní talent, úspěšní nebo nějak zasloužilí rodiče atd...

Třebaže vždy nebývá možné šikanování úplně zastavit, jistě stojí za to, alespoň se pokusit změnit chování "chronických" trýznitelů ostatních dětí, a to už vzhledem ke škodám, které tyto děti působí jak sami sobě, tak i obětem svého počínání. Pachatel šikanování se ve své skvěle propracované studii zabýval Dan Olweus (definice šikany). Z výsledků jeho dlouhodobého pozorování je zřejmé, že celých 60% chlapců, kteří ve svých dvanácti letech šikanovali své spolužáky, se ještě před dovršením čtyřiaadvaceti let dopustilo minimálně jednoho trestného činu. Bezmála 40% se jich ve stejné věkové hranici už mohlo prokázat třemi nebo čtyřmi záznamy v trestním rejstříku. Jsou to otřesné statistiky. Jen 10% členů kontrolní skupiny nebylo usvědčeno ze žádného trestného činu.

Podobná svědectví odhalila i studie, kterou ve Spojených státech vypracovali odborníci v Illinois. Ta ukázala, že děti, které již v raném věku trvale šikanovaly ostatní, se s daleko větší pravděpodobností stávají i v dospělosti násilníky, zločinci, bijí své manželky a děti a mají větší problémy s navazováním známostí než děti, které se takového chování nikdy nedopouštěly.

I když lze jistě namítnout, že se za uvedenými fakty může kromě samotného šikanování skrývat ještě cosi úplně jiného, je jasné, že šikanování může zapříčinit a také zapříčiňuje značné útrapy. Pomůžeme-li svým dětem, aby si dokázaly poradit s aktuálními problémy už nyní, poskytneme jim vlastně základ, na němž budou moci stavět v budoucnosti při řešení ještě tíživějších problémů a otupování ostrí jejich následků.

Dětem, které se staly obětí šikany, je možno pomoci individuálním i skupinovým poradenstvím. Některé děti jsou schopny využít rady, jak řešit konfliktní situace, jež by mohly vést k šikaně, případně situace přímého napadení. Dítě by ale také mělo vědět, podle které z rad se má vzhledem k okolnostem zachovat. Doporučuje se zejména:

- **prostý únik v pravou chvíli.** Někdy je pro dítě optimální vmísit se mezi ostatní děti, od nichž může případně získat pomoc.
- **útěk s křikem: "Ne! Nechej mě! Jdi pryč!"**
- **reakce na posměch:** mlčení, nebo výrok typu "To je fakt!", "Děkuju!" - energické odseknutí
- **neútočný, neprovokativní slovní projev, zvláště ohrazení se proti slovnímu napadení - získání pomoci jiných dětí, které jsou na blízku**
- **ignorování verbální agrese a pokus o navázání přátelského kontaktu - obranný postoj bez nepřátelství**
- **protiútok bez ohledu na přesilu**

Zkrátka má-li šikanování skončit jednou provždy, je na každém z nás, abychomk tomu nějak přispěli. Nikdy se nesmí dovolit, aby to někomu, kdo šikanuje, jen tak prošlo. Nesmí se čekat, až to samo přejde. Takže nejjednodušší věc je - nahlásit to. Protože když se tak neučiní, znamená to, že agresor vyhrál, a že jeho šikanování bude s největší pravděpodobností pokračovat. Navíc by se mělo vycházet z toho, že škola je povinna zajistit dětem bezpečí. Nejnověji jí to ukládá mezinárodní Úmluva o právech dítěte, která má v této zemi platnost zákona.

Tuto kapitolu bych rád zakončil citací Pavla Říčana z jeho knihy AGRESIVITA A ŠIKANA MEZI DĚTMI: "Nejsem (naštěstí) ani ministrem školství, ani učitelem tělesné výchovy. Jsem však přesvědčen, že rostoucí brutalita a trénovanost malých agresorů dříve nebo později přiměje jak ministry, tak učitele, aby právě slušné děti lépe vybavili pro drsnou skutečnost naší doby. Rodiče se toho občas už začínají dožadovat. Ruku v ruce s tím ovšem musí jít mravní výchova!"

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Canfield, J & Wells, H. C.: Hry pro zlepšení motivace a sebepojetí žáků. Praha, Portál, 1995.

Day, D.: Kde se to v nás bere. Praha, Portál, 1994.

Elliotová, M.: Jak ochránit své dítě. Praha, Portál, 1995.

Goldmanová, J.: Jak si nenechat ublížit. Praha, Portál, 1996.

Hermochová, S.: Hry pro život 1 a 2. Praha, Portál, 1994 a 1995.

Prekopová, J.: Malý tyran. Praha, Portál, 1996.

Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha, Portál, 1995.

Týdeníky „Květy“ a tiskoviny „Mladá fronta DNES“.

SEMINÁRNÍ PRÁCE STUDENTA
Autor nechce být jmenován
UNIVERZITY PALAKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

„HROZBA JMÉNEM ŠIKANA“

OBSAH

Co je vlastně šikana a jaký je její původ

Osobnost šikanujícího

Osobnost šikanovaného

Šikana nemusí být problém pouze mládeže

Prevence proti šikaně

Seznam použité literatury